

юношеском возрасте в контексте проблемы формирования ригидного типа личности / О. В. Каракулова// Вестник Томского гос. унив. Вып. №320. – 2009. – С.183 -186

5. Катунин Д.Б. Половозрастные и гендерные особенности тенденции к манипулятивному поведению / Д. Б. Катунин: автореф. дис.... канд. психол. наук. – СПб., 2006. – 24 с.

6. Мещерякова С.С. Исследования уровня макиавеллизма у студентов гуманитарных и технических специальностей – Психология сознания: современное состояние и перспективы. Материалы 1й Всероссийской конференции. – Самара, 2007. – С. 359-361.

ВІДОБРАЖЕННЯ БАТЬКІВСЬКОГО СТАВЛЕННЯ У ЕМОЦІЙНОМУ БЛАГОПОЛУЧЧІ ДОШКІЛЬНИКІВ

Осадчук Ольга Василівна
Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир
Науковий керівник - канд. психол. наук,
доц. Бутузова Лариса Петрівна

Актуальність вивчення характеру впливу сімейних взаємин на психоемоційний розвиток дітей обумовлена тим, що стабільність та характер сімейного середовища є важливим предиктором психоемоційної урівноваженості та психічного здоров'я дитини. Важко недооцінити роль батьківських фігур у формуванні сценарного процесу дитини, який закріплюється крізь призму значимих емоційних переживань стосовно задоволення ключових потреб дитини дошкільного віку (Дж. Боулбі, Д. Ельконін, А. Маслоу, К. Штайнер та ін.): в безпеці, емоційному спілкуванні, безумовному прийнятті, захисті та турботі, автономії, самостійності, спонтанності, грі тощо.

Часто емоційні розлади, проявлені у дошкільному віці, закладались у попередні вікові періоди дитини й пов'язані зі сформованим емоційним типом прихильності. Дж. Боулбі, автор теорії прихильності, описав етапи емоційних змін дитини в умовах її розлучення з матір'ю [0]. Спочатку дитина протестує, плаче, вередує, вимагаючи припинення розлуки. На другій стадії, зовні спокійна дитина, припиняє протест, при зустрічі з матір'ю відвертається від неї. На третій - проявляється апатичність, її нічого не вражає (не радує і не засмучує). Навіть зустріч із матір'ю залишає її байдужою. На думку Дж.Боулбі, якщо до дворічного віку дитина не знайде близької для себе дорослої людини, яка турбуватиметься та задовольнятиме її потреби, то вже ніколи не зможе ні з ким встановити емоційного контакту та довірливої близькості. Водночас, тісний контакт дитини з дорослими накладає значну відповідальність на них. Дитина характеризується високою чутливістю щодо психічного стану близької дорослої людини та заражається ним. Якщо дорослий пасує перед труднощами, невпевнений у собі, не довіряє оточуючим, то в дитини спостерігаються аналогічні стани, на основі яких розвиваються фобічні прояви.

Проблемі емоційного розвитку та взаємозв'язку психоемоційного благополуччя дітей дошкільного віку з сімейними чинниками присвячено чимало наукових досліджень (К. Вігакер, Е.Г. Ейдеміллер, О.А. Карабанова, В.М. Мясіщев, В. Сатир, В. Юстіцкіс та ін.). У дошкільному віці розвиток емоційної сфери тісно пов'язаний з особистісним розвитком (Л.І. Божович, О.Л. Кононко, С.Є. Кулачківської, С.О. Ладивір, О.О. Вовчик-Блакітно) та опосередковується характером пізнавального та ситуативно-особистісного спілкування дитини з дорослим (М.І. Лісіна). Впродовж дошкільного віку емоції ускладнюються, розвиваються та інтелектуалізуються, урізноманітнюються їх спектр [0]. Дошкільний вік вже традиційно вважають періодом першого народження особистості (Л.С. Виготський) і цей

процес тісно пов'язаний з розвитком емоційної сфери, з інтенсивним формуванням мотивів поведінки. Це детерміновано, передусім, соціальним оточенням, типовими взаєминами з батьками.

Аналіз літературних джерел засвідчив, що сімейні взаємини та батьківські ставлення у різних підходах розглядаються неоднозначно. Загалом, виділяють два протилежних конструкти у батьківських стосунках): безумовний (прийняття, безумовна любов, співпереживання, піклування про задоволення базових потреб тощо) і умовний (оцінка, контроль, націленість на формування конкретних якостей та ін.) (Є.О.Смірнова, М.В.Бикова). Таким чином можемо констатувати й різносторонній характер впливу сімейних взаємин на емоційні переживання дитини. Водночас, на дитячо-батьківських стосунках позначається тип і склад сім'ї, позиції дорослих, стилі стосунків та відведена дитині роль у сім'ї [0, 8].

У ході нашого емпіричного дослідження було висунуто припущення, що рівень тривожності дітей дошкільного віку пов'язаний зі стилем сімейного виховання та опосередковується кількістю дітей в ній. Для діагностики різних проявів тривожності дошкільників було використано спостереження та проєктивний тест Р. Теммпела В. Амена, М. Доркі [0]. Для вивчення дитячо-батьківських стосунків – опитувальник А.Я. Варги, В.В. Століна [0]. Теоретичними засадами дослідження виступили провідні положення концепцій емоційного розвитку В.К. Вілюнаса, К. Ізарда, Є.П. Ільїна, П.В. Симонова, П.М. Якобсона та ін.

Ключовими для спостереження виступили такі критерії тривожності дошкільників (П.Бейкер і М.Алворд): постійне занепокоєння; труднощі, іноді неможливість сконцентруватись на чомусь; м'язова напруга (обличчя, шиї); дратівливість; порушення сну; важкість зосередженості на чомусь; зайва занепокоєння при будь – якому завданні; висока напруженість, скугість під час виконання завдань; часті розповіді про напружені ситуації; скарги на страшні сни; зазвичай холодні та вологі руки; часті розлади роботи шлунку; сильна спітнілість при хвилюванні; поганий апетит; неспокійний сон, важкість засинання; полохливість; неспокій, легка засмучуваність; часта нестриманість сліз; погана переносимість очікування; небажання братися за нову справу; невпевненість у собі та у своїх силах; страх зустрітись з труднощами.

Дослідження проводилось на базі ДНЗ №16 м. Бердичеваа. Вибірку дослідження склали 30 дітей дошкільного віку (4-6 років) з сімей з різною кількістю дітей та їх батьки – 30 осіб (мама або тато). Перевірка висунутої нами на початку дослідження гіпотези передбачала формування вибірки таким чином, щоб це були дошкільники, які є або єдиними дітьми у своїй сім'ї, або з декількома дітьми. Вибірка досліджуваних дошкільників формувалася за пропорційним принципом: було відібрано 15 дошкільників, які є єдиними дітьми у сім'ї, та 15 дошкільників із сімей, де виховується 2-оє та більше дітей.

На основі спостереження та фіксації проявів цих емоційно-поведінкових ознак упродовж тижня було орієнтовно оцінено рівень тривожності респондентів-дошкільників. У подальшому було з'ясовано, що ці дані співпадають з результатами дослідження за методикою визначення рівня тривожності дошкільників Р.Теммпел, М.Доркі, В.Амен: 37 % дітей продемонструвало високий рівень тривожності, 40 % - середній та 23% низький. Спеціальне дослідження-тестування зберегло загальну тенденцію тривожності у дошкільників: майже порівну у дітей було зафіксовано високий (47%) та середній (53%) індекси тривожності.

Виявлення залежності рівня тривожності дошкільників та особливостей сімейних взаємин було розпочато з аналізу взаємопов'язаності тривожності дитини та інших дітей-сіблінгів у сім'ї. Встановлено, що єдині діти в сім'ї частіше обирали сумні обличчя (67%), що свідчить про їх вищий рівень тривожності, ніж у дітей, які контактують з сіблінгами. Аналіз характеру дитячо-батьківських взаємин у родинах респондентів дозволив виявити, що у 30% сімей «Відторгнення дитини» є провідним типом дитячо-батьківських стосунків, що й

позначається на зростанні рівня тривожності дошкільників. «Соціальна бажаність – кооперація» - як провідний тип взаємин зафіксовано у 27% респондентів-батьків. У таких випадках батько/мати зацікавлені у справах і планах дитини, намагається у всьому допомогти дитині, співчуває їй. Досить високими (43%) виявилися показники симбіотичних стосунків. При цьому звертає на себе увагу той факт, що до такого стилю взаємин прагнуть батьки, які виховують єдину дитину. «Авторитарну гіперсоціалізацію» у вихованні як форму й напрямок контролю за поведінкою дитини підтвердили 40% опитаних. Тип взаємин «Маленький невдаха», де в батьківському ставленні спостерігається прагнення інфантилізувати дитину, приписати їй особисту і соціальну неспроможність зафіксовано у 20% опитаних батьків.

Таким чином можемо припустити, що підвищені показники тривожності більше асоційовані з типами дитячо-батьківських взаємин «Відторгнення», «Симбіоз» та «Гіперсоціалізація». У сім'ях з однією дитиною найчастіше виявляється тенденція прагнення батьків до симбіотичних взаємин зі своєю дитиною дошкільного віку. Перспективою подальшого дослідження є встановлення кореляційних взаємозв'язків між цими показниками.

Література

1. Бодалев А.А. Общая психодиагностика / А.А.Бодалев, В.В.Столин. – Спб: Речь, 2000. – 440 с.
2. Боулби Дж. Создание и разрушение эмоциональных связей / Джон Боулби / Пер. с англ. В.В. Старовойтова —2-е изд. — М.: Академический Проект, 2004.— 232 с.
3. Бреслав Г.М. Эмоциональные особенности формирования личности в детстве: Норма и отклонение / Г.М.Бреслав. - М.: Педагогика, 1990. – 144 с.
4. Бугузова Л.П. Вікова та педагогічна психологія. Частина 1: Вікова психологія: Навч.-метод. посібник /Л.П.Бугузова. - Житомир: ЖЦНТЕІ, 2012. – 286 с.
5. Лешли Дж. Работать с маленькими детьми, поощерять их развитие и решать проблемы: Кн. Для воспитателей дет.сада / Дж. Лешли. - М.: Просвещение, 1991. – 223 с.
6. Смирнова Е.О. Опыт исследования структуры и динамики родительского отношения / Е.О. Смирнова, М.В. Быкова // Вопросы. – 2000. – №3. – С.3-14.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТРЕСОСТІЙКОСТІ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Перепелиціна Оксана Сергіївна
Житомирський державний університет
імені Івана Франка, м. Житомир
Науковий керівник – канд. психол. наук,
доц. Савиченко Ольга Михайлівна

У методичних аспектах дослідження стресостійкості, ґрунтується на основних наукових положеннях теорії психологічної регуляції (С.Л. Рубінштейн, О.К. Колюткін, О.Я. Чебикін), стратегії подолання стресу (А.В. Вальдаман, А.М.Гриненко, Л.М. Ємельяненко, В.І. Лебедев, В.Л. Маришук, В.П. Петюх, В.М. Корольчук, Л.В. Тогрова). На думку О.В. Лозгачевої стресостійкість є комплексною властивістю особистості, що характеризується необхідним ступенем адаптації до дії зовнішніх і внутрішніх факторів і процесі життєдіяльності, що обумовлене рівнем активації ресурсів організму і психіки особистості [5, с. 153-157]. У свою чергу М.Е. Хуторна вказує, що стресостійкість є психологічним утворенням, що включає в себе особистісний компонент, що визначає розвиток вольової, емоційно-регулятивної, мотиваційної функцій.